

УДК 001.891

Кубко Анастасія Юрїївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6421-5105>,

молодша наукова співробітниця,

відділ бібліометрії та наукометрії,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: anastasiya.kubko@gmail.com

НАУКОВО-АНАЛІТИЧНА СИСТЕМА «БІБЛІОМЕТРИКА УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ» І КРИЗОВІ ВИКЛИКИ

Розглянута науко- та бібліометрична складова кризових викликів, які ставлять COVID-19 й російська збройна агресія проти України. Проаналізовано задіяний в опрацюванні проблеми аналітичний інструментарій «Бібліометрики української науки», надані рекомендації щодо її модернізації. Оцінені перспективи подальшого розвитку національної бібліометрики.

Ключові слова: російська збройна агресія проти України, COVID-19, Бібліометрика української науки, бібліометрія, наукометрія, альтметрія, стресова відповідь наукового товариства.

Розвиток Інтернету обумовив виникнення нових способів соціальної комунікації і, відповідно, оновлення та вдосконалення арсеналу методів фіксації та оцінки впливу наукових публікацій, у першу чергу – за рахунок міжгалузевих запозичень. Нагальна

потреба в подальшому покращенні валідаційних методик (в т. ч. через важкість порівняльної оцінки доробку галузей науки між собою та наукових колективів/вчених з різних галузей) прискорила процес інструментарного залучення (SWOT-аналіз, Big Data Analytics) і удосконалення роботи бібліо- та наукометричних платформ.

У виникненні нових підходів до оцінки академічних зусиль важливу роль відіграло дослідження бібліо- та наукометричних наслідків кризових наукових навантажень, що розпочалось у кінці 90-х дослідженнями публікаційної активності епідемій. Аналіз спалахів доковідної епохи дозволив виявити наявність особливостей та окреслити нові тенденції в динаміці цитувань, публікаційній активності вчених/наукових колективів, задіяності різних установ у вирішенні наукових питань, а також наголосив на необхідності виокремлення та уточнення універсального патерну, за яким академічна спільнота реагує на стресове наукове навантаження і який дозволяє, зокрема, вирішити питання порівняльної оцінки доробку галузей науки між собою та наукових колективів/вчених з різних галузей. Подальші дослідження на матеріалі публікаційної активності стосовно COVID-19 доповнили виявлені тренди, висвітлили проблеми неефективності стандартних методів пошуку публікації, довели необхідність подальшого розширення методології, в т.ч. за рахунок альтметрик, та призвели до переоцінки місця та значущості наукових бібліометричних баз даних, продемонструвавши переваги платформ, які індексують документи й поза колом традиційної наукової літератури.

Із початком російської збройної агресії проти України на бібліо- та наукометричну картину публікаційної активності українських науковців розпочався вплив іншої групи стресових чинників, у першу чергу – міграційної кризи. Зокрема, спостерігається значне зростання загальної кількості афіліацій з іноземними установами і їх місця в рейтингу, а також тенденція розривання зв'язків між вітчизняними науковцями та їх «материнськими» установами при відсутності відповідного числа випадків встановлення зв'язків із новою вітчизняною установою чи передачею інформації про смерть науковця, що свідчить про факт зміни науковцем вітчизняної наукової установи на зарубіжну чи зміну профілю діяльності. Особливості трудових законодавств України та країн, що приймають біженців, обумовлюють можливість декількох сценаріїв працевлаштування цих осіб: втрата приналежності до вітчизняної установи та отримання (на

невизначений час) приналежності до зарубіжної; зберігання приналежності до вітчизняної установи та отримання (на невизначений час) приналежності до зарубіжної; зберігання приналежності до вітчизняної установи, незважаючи на фізичне розташування за кордоном. Таким чином, порушується один із базових підходів відображення науковців в бібліометричних базах даних – за географічною ознакою, що призводить й до порушення оцінки їх наукового доробку.

Наведені вище тренди кризової публікаційної активності наразі доступні до аналізу в Україні за допомогою комерційних (Scopus, Web of Science – тимчасово, з обмеженнями) та некомерційних (Google Scholar – без обмежень, на постійній основі) бібліометричних платформ, а також вітчизняної інформаційно-аналітичної системи «Бібліометрика української науки», яка репрезентує інформацію цих сервісів і є національним сегментом GS. Її перевагами є: висока представленість українських вчених, можливість базового аналізу (розподіли вчених за галузями наук, відомствами та h-індексом, формування топ-10 установ та міст за кількістю бібліометричних портретів учених та рейтингів відомств і наукових колективів), доступність на постійній основі, репрезентація даних міжнародних бібліометричних платформ, доведена на матеріалах пандемії COVID-19 можливість аналізу кризової публікаційної активності. Недоліки пов'язані переважно з особливостями GS, на якій базується «БУН» (відсутність інтерфейсу, що дозволяє збирати інформацію однією програмою з іншої; обмеження по кількості збігів на пошуковий запит; часткова невідповідність рубрикації GS вітчизняному галузевому поділу; можливий вплив проблем «blue team» та «red team» на кінцеві результати), а також із відсутністю альтиметричного компоненту; бідним асортиментом аналітичного інструментарію порівняно із комерційними базами даних (неможливість фільтрувати публікації установи на написані в колаборації та окремо установою; неможливість проводити SWOT-аналіз); історичною прив'язкою до географічного поділу, що почала втрачати сенс через глобалізаційні процеси у сучасному міжнародному науковому суспільстві і додатково була дискредитована міграційними процесами, які прискорились в 2022 році. Обмеження накладають і вади, пов'язані із особливостями репрезентації українських вчених в Scopus/WoS: пізній початок співробітництва та низька загальна представленість; варіативна транслітерація ПІБ та назв установ, що ускладнює

адекватну афіліацію науковця; фінансовий фактор, що лімітує кількість і якість представлених документів.

Таким чином слід констатувати, що «БУН», хоча і здатна загалом виконувати функції джерельної бази даних для експертного оцінювання результативності науковців/наукових колективів і проведення науко- і бібліометричних досліджень з вивчення кризової публікаційної активності, для повноцінного виконання нею функцій сучасного інструменту аналізу академічного доробку має: включити альтметрію та інструментарій, що допомагає в валідації роботи гуманітарних галузей, оцінка доробку яких ускладнена загалом (наприклад, SWOT-аналіз); надати можливість оцінювати наукові результати науковців, які тимчасово чи постійно працюють за кордоном; удосконалити аналітичний інструментарій, зокрема в плані фіксації і оцінки міжнародної співпраці. З огляду на лімітуючий фінансовий чинник і низьку представленість (Scopus, WoS) та недостатню точність і арсенал даних (GS) перспективним вважається розробка на платформі «БУН» повноцінної національної бібліометричної бази даних, що не спиралась би на зарубіжні дані, себто розвиток повністю національної бібліометрики. Такий підхід допоможе максимально адекватно оцінювати наукову результативність вітчизняних галузей, принаймні на час, поки інтеграція української науки зі світовою не стане повною, і допоможе прийняттю прозорих і об'єктивних управлінських рішень у науковій сфері.

UDC 001.891

Anastasiia Kubko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6421-5105>,

Junior Researcher,

Department of Bibliometrics and Scientometrics,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: anastasiya.kubko@gmail.com

«BIBLIOMETRICS OF UKRAINIAN SCIENCE» FOR EVALUATING CRISIS PUBLICATION ACTIVITY

The scientific and bibliometric component of the crisis challenges posed by COVID-19 and Russian armed aggression against Ukraine is considered. Analytical toolkit of «Bibliometrics of Ukrainian Science» involved in processing

the problem was analyzed, recommendations for modernization of «BUS» were given. Prospects for the further development of national bibliometrics are evaluated.

Keywords: Russian armed aggression against Ukraine, COVID-19, Bibliometrics of Ukrainian Science, bibliometrics, altmetrics, scientometrics, stress response of scientific society.